

Sokszor szavaink sincsenek rá

Beszélgetés Erő Zoltánnal

Városi közösségekről, Budapestről és a pezsgőspoharak problematikájáról beszélgettünk Erő Zoltánnal, Budapest főépítészével, a Palatium Stúdió Kft. egyik alapítójával, a KÉK alapító kurátorával.

– *A következő ciklusban is a főváros főépítésze lesz (a beszélgetés az első közgyűlési ülés előtt készült)?*

– Köztisztviselő vagyok. Munkaviszonyom van, amit szeretnék fenntartani, még senki nem szólt, hogy nem kíván velem együtt dolgozni. Persze nem könnyű a városfejlesztést, városrendezést hivatali feladatként művelni, mert mindig az a kérdés, hogy a politikai és a hivatali szint hogyan tud együttműködni.

– *A politika eléggé erőteljesen beleszól Budapest arculatának alakulásába. Ha a kormányzat át akar vinni valamit, akkor kiemelt beruházással minősíti. Mennyire erős a főépítési pozíció ma Budapesten?*

– Ez nem hatalmi pozíció, inkább főosztályvezetői feladat ellátásáról szól. Az, hogy mit talál ki a politikai szint – és most nem a kormányzati politikáról beszélek, hanem inkább a városháza politikai vezetéséről –, hogy ez a stáb mit lát előremutatónak, mit tud finanszírozni, elképzelni, illetve a szakmai feladatokról mit gondolunk, nincs mindig szinkronban. A városfejlesztés pénzigényes dolog.

– *Budapest költségvetése a központi elvonások miatt évek óta kényszerköltségvetés, kicsit más így gazdálkodni. Milyen kompromisszumokra kényszerült a város?*

– Erős főváros vagyunk, és tulajdonképpen szégyen, hogy mennyire nincs mozgásterünk, mennyire nem tudjuk a városfejlesztési programot végigvinni. 1997-ben meg tudtuk valósítani a városrehabilitációs programot, amibe forrás került, azzal lehetett dolgozni, és lehetett örülni az eredményeknek. Ez ma már nincs meg.

– *Mióta nincs?*

– Öt éve biztosan, de az előző városvezetés alatt is nagyon visszafogottak voltak a városfejlesztésre fordítható költségek. A Tarlós-érában sem láttunk nagy megvalósult infrastruktúrákat az M4-es metró befejezésén és a M3-as metró rekonstrukcióján túl. Az, hogy a vizes vb-re felújították a Margitszigetet, örömteli, de azért ez nem hasonlítható a városfejlesztés szükséges mértékéhez. Azt érzem, hogy egész más léptékben gondolkodunk, mint ahogy egy európai főváros gondolkodik.

– *Mi lehetett annak az oka, hogy az előző ciklusban sem voltak meg a nagy ívű fejlesztések vagy legalábbis elképzelések, tervek?*

– Nyilván mindannyian látjuk, hogy van egy mesterségesen gerjesztett Budapest-vidék szembeállítás

a kormány részéről. Ezzel nagyon régóta fel kellett volna hagyni. Budapest az a szereplő, amelyik az európai városhálózatba be tudja kötni Magyarországot, ki tudja sugározni ezt a kapcsolatrendszert a vidéki Magyarország felé. Ha Budapestet vissza akarják húzni egy kisváros szintjére, abból csak butaságot lehet kihozni.

– *Rádásul az a forrás, amit itt nem használnak föl, nem kerül automatikusan a vidéki nagyvárosokba.*

– Pontosan. Igazából egész más szemlélettel kellene nézni Budapest helyét az országban. Egy főváros, amely az agglomerációval együtt 2,5 millió főt tesz ki, erős szereplőként tud megjeleníteni a magas hozzáadott értéket termelő munkahelyek létrehozásában, fenntartásában, működtetésében. Nem gondolom, hogy egy nagy pénzügyi világrendszer csomópontja lehetne Budapest, esetleg Londonnal vagy Frankfurtal kellene versenyeznie, de például lehetne központja a nemzetközi szervezetek különböző részlegeinek. Részt kell venni az európai városhálózat működésében. Ott kell lenni az infrastruktúra-fejlesztésnél, valamilyen feladatra specializálódni kell. Az EU azt mondja, a városoké a jövő. Gondoljunk arra, hogy a reneszánsz idején Firenze, Verona, Pisa, Velence és a többi itáliai város – Rómáról most nem is szólva – olyan hálózatot alkotott, ahol városállamok működtek, erős, határozott gazdasági eredménnyel. Ha hiszünk a városok dinamikájában, akkor feltétlenül fontos a szubsidiaritás, a városi közösségeknek önállósággal, az önállósághoz szükséges forrásokkal, hatáskörrel, feladatkörrel kell rendelkezniük.

Ezek az önálló egységek, a központi irányítástól függetlenül ötletekkel, kreativitással eredményt tudnak elérni, ami a gazdasági életben, a társadalmi szerepvállalásban elengedhetetlen. Sajnos ennek a struktúrának, a minél alacsonyabb szinten hozott döntéseknek éppen ellene van az a határozott kormánypolitika, amelyik ezt központi irányítással próbálja helyettesíteni.

– *Magyarországon Budapesten kívül még milyen mágnesvárosok lehetnének?*

– Első körben az az öt, amit Magyarország nagyvárosainak nevezünk, de a megyeközpontok, a megyei jogú városok is képesek tudásközponttá alakulni, elég csak Székesfehérvárt, Veszprémet megemlíteni. Ha nem erősítjük ezt a hálózatot, a magyarországi közepes városokat, akkor Budapest óhatatlanul elvonja a szellemi tőkét, a munkaerőt, a képzettséget, a kultúrát, és akkor valóban Budapest lesz az egyetlen centrum. De azért meg kell nézni, hogy az elmúlt időszakban hol voltak jó színházak, hol vannak jó egyetemek vidéken, mit csinál a kutatóhálózat.

– *Azt lehet látni, hogy a kihelyezett intézmények és tagozatok hallgatói létszáma folyamatosan csökken, mindenki a nagy egyetemvárosokban, illetve Budapesten akar tanulni.*

– És már Budapesten sem tudjuk megtartani az egyetemi hallgatókat, mert elmennek Ausztriába, Angliába, Amerikába, bekerült a diákok látókörébe a világ egyetemi hálózata. Nekem is vannak gimnazista tanítványaim, akik nem a budapesti egyetemeken folytatják tanulmányukat.

– *Mi lehet az a forrás, az az elmaradt beruházás, ami Budapesten szükséges lett volna az elmúlt években?*

– Hosszú évek óta folyamatos a romlás, csak épp a Tarlós-érában másképp romlott a város. A fővárosi feladatoknál a legfontosabb lenne reziliens nagyvárost létrehozni. Olyat, amelyik megfelel a klímaváltság kihívásainak, az elkövetkező évek bizonytalan politikai, kereskedelmi helyzetének. Megvan ennek az eszköztára, csak végig kell nézni, mit hogyan csinálnak a világban. Alapvetően az energiahasználatban kéne nagyon komolyan előre lépni, csökkenteni kellene az energiafelhasználást, a szén-dioxid-kibocsátást, és az energiahordozók struktúráját is meg kellene változtatni. Ahhoz, hogy ebben előrelépjünk, a nagy léptékű programoknak már futniuk kellene. Mire gondolok? Láttunk-e már BKV-remizt napelemmel felszerelve? Láttunk-e már olyan távfűtőhálózat-bővítést, ami új szemétegetőre van ráépítve? Van egy szemétegető művünk hosszú idők óta, a másodiknak kijelöltük a helyét, de a megépítése nem a közeljövőben megvalósuló projektek közé tartozik – pedig jó lenne. Vagy beszéljünk a csapadékfelhasználásról. A legfontosabb az lenne, hogy minél több csapadékot helyben tartsunk, elszikkasszunk.

– *Ehhez kevesebb beton kéne.*

– Kevesebb beton, valóban, de az infrastruktúráját is meg kellene építeni. Budapest egyik legkomolyabb problémája, hogy a szennyvíz és a csapadékvíz összekeverve fut el egyrészt a központi szennyvíztisztítóba, másrészt a záporkiömlőkhöz. A záporkiömlőkön keresztül nagy eső esetén szennyezett víz kerül a Dunába, ezt a vizet tehát

nem lehet visszatartani. Az lehet a megoldás, ha kettéválasztjuk a korábban egyesített csatornákat, hogy legalább a tiszta tetővizeket fel tudjuk használni helyben. Ez pénzbe kerül. Nem lehet általánosan megcsinálni a városban, de projekteket lehetne erre felépíteni. A klímaváltozás vejejárója a szélsőséges időjárási jelenségek megjelenése, tehát a nagy záporok és az elsivatagosodáshoz vezető száraz időszakok váltakozása.

– *Amit szeptember első felében tapasztalhattunk.*

– Akkor pár nap alatt 15-20 fokot csökkent a hőmérséklet, és ömleni kezdett az eső. A szárazság is, meg a felhőszakadás is elég bajt okozott, de erre fel lehet készülni, csak az új infrastruktúrát kell megépíteni. De menjünk tovább. Tudjuk, hogy szeretnénk elektrifikálni az energiafelhasználásunkat. De látjuk-e már azokat a hálózatbővítéseket, hálózatfejlesztéseket, új transzformátorállomásokat, amelyek ehhez kellene? Ha lenne Paks II. vagy Paks III., ha valahonnan nagyon sok elektromos energiánk lenne, hogy jutna el a városba, ebbe vagy abba a házba? Még ha egyszerű hőszivattyús rendszert akarnánk kiépíteni – aminek sokkal kisebb az energiaigénye, mint a régi rendszereké –, az is az elektromos hálózat bővítését teszi szükségessé. Mikorra fognak megépülni az új trafóházak és a kapcsolódó hálózatok, amelyekre szükség van? Ezeknek az átállásoknak komoly fejlesztési igényük van, már rég építenünk kellene őket. Ehhez képest ebből sok minden nem történik meg. Lakhatási krízis van a városban, ami nem csak azt jelenti, hogy a legszegényebbek nem jutnak lakáshoz. Elszálltak az építőipari

árak, és tulajdonképpen nemhogy a segéd munkás, a munkanélküli, hanem az alsó középosztály, a középső középosztály sem jut lakáshoz. Ha az egyetemi tanárnak 500 ezer forint a fizetése, abból nem tud lakást vásárolni négyzetméterenként hárommillió forintért. Annyira szétnyílt az olló az elmúlt öt évben, hogy egyszerűen nem vagyunk képesek utolérni saját magunkat. Bár akinek van lakása, annak ez az áremelkedés természetesen hasznot hoz.

– *Nem rejtett haszon ez?*

– Amiben lakom, azt nem tudom értékesíteni, igen. Szoktuk mondogatni, hogy Budapesten annak van lakása, aki örököl. Ez beteges. És erre nincs víziónk.

– *De ez inkább jövedelmi probléma. Nem az a legnagyobb baj, hogy 3 ezer forintba kerül a gulyás egy közepes szintű étteremben, hanem az, hogy az a jövedelem, amit az átlagember kap, nem teszi lehetővé, hogy 3 ezer forintot kifizessen a gulyásért. Ha megnézzük, régiós összehasonlításban a lakásnégyzetméterárak nem kirívóan magasak, az igazán nagy probléma az, hogy ehhez nem társul olyan jövedelmi szint, ami ilyen költségek mellett elvárható lenne.*

– Ez a jövedelemeloszláson múlik. Ismerjük a tankönyvi példából a széles pezsgőspohár alakú jövedelemeloszlást, ahol a leggazdagabb ötödnek van a legnagyobb jövedelme, alatta meg mindenki szegény. Lehet, hogy mi is efelé megyünk. Kiegyensúlyozottabb rendszerben másfajta pezsgőspohár is elképzelhető, hosszúka, keskeny szájú. Az, hogy a társadalomnak milyen a jövedelemeloszlása, valamennyire politika kérdése. Látom

azt, hogy az egyenletesebb – a keskeny pohár alakú – jövedelemeloszlással rendelkező társadalmak egyszerűen jobb kedvűek. Valahogy ott a közszolgáltatásokat is igyekeznek magasabb színvonalon tartani – ott tiszta, rendes a villamos. Míg a széles pohár alakú társadalmunkban nem törődünk azzal, hogy milyen a villamos, ott mindent el lehet rontani, az egészségügyi ellátást, a lakásrendszert, a közlekedést is.

– *Az egyenletesebb jövedelemeloszlású államokban van az embereknek energiájuk és erejük arra is, hogy a saját egzisztenciájukon túli ügyekkel is foglalkozzanak. Ha minden energiám arra megy el, hogy kifizessem a villanyszámlát, és legyen kaja az asztalon, akkor nem tudok közösségi célokat is megvalósítani.*

– Nem beszélve arról, hogy egy ilyen rendszer fenntartásához mennyi megálátás és mennyi féken tartás kell, csak pofonokkal lehet fenntartani. Nyilván minden rendszerben lehet csalni, mindent el lehet rontani, de azt látom, hogy nagy hiba történt itt velünk az elmúlt években. Nem tudom, hogy az elmúlt harminc vagy tizenégy évben történt-e, de ezt nem lehet így folytatni. Ha csak az utcán megyek, látom, hogy a cseh, a dán vagy a francia világ is kiegyensúlyozottabb.

– *Ha Európa nagyvárosaiban sétálok, sokszor érzem, hogy olyan várost alakítottak ki maguknak az emberek, amilyenben szeretnének élni. Harmóniában élnek a városukkal. És ezt Budapesten valahogy nem látom. Inkább azt, hogy vannak hülye szabályok, Demszky-karók, kerítések, kényelmetlen dolgok, amelyek senkinek se jók. Vagy csak én látom ezt?*

– Egyáltalán nem. Van olyan pillanat, amikor a túlszabályozás lassan mentséggként hangzik el egy szakmai beszélgetésen, mondván, hogy mi nem vagyunk jogszabálykövetők. Erre mit lehet válaszolni? Ha nekünk Demszky-karók kellene, akkor a fene egye meg. Nemrég hallottam egyébként a Geri-karók kifejezést a bicikliút védelmére telepített oszlopokra. A közlekedéses kollégákkal öt éve folyamatosan arról vitatkozom, hogy túl sok táblát, akadályt, mesterséges elemet teszünk ki, hogy a működést valahogy szabályozzuk. Ha lezárunk egy negyedat, korlátozzuk az autóforgalmat, egyre több tábla jelenik meg. A 30-as zónákban, a sétálóutcákban, mindenhol KRESZ-táblák vannak. Miért? Kinek? A zebrát régen egy tábla jelölte, aztán már kétoldalt, újabban pedig a táblák kaptak egy nagy sárga gallért. Mindent túlharsogunk, ami nem vezet balesetmentességhez. De ez csak egy példa. A jogkövetésen, a közösségi szándék kialakításán sokat kell dolgozni.

– *Én nem úgy látom, mintha nem lennénk szabálykövetők. Nem vagyunk olyan lazák, hogy az előírást csak tájékoztató jellegűnek vegyük, inkább betartjuk a szabályokat, de rossz szájízzel.*

– Mondjunk erre példát: a hetvenes években mindenfelé olyan házak épültek, amelyek homlokzata egyforma loggiákból áll: négy emelet, emeletenként hat lakás, huszonnégy ugyanolyan erkély és ablak. Ez a ház Ausztriában, mert ott is épültek ilyenek, még ma is pontosan az eredeti formáját mutatja. Magyarországon már emitt van benne egy másminyen ablak, amott be van üvegezve, máshol redőnyözve. Ha átmegyünk

Nagyváradnál a határon, akkor meg minden ablak más. Tehát az, hogy egy modern ház megőrizte-e az arculatát, ezen a 300 kilométeren fordul át. Szerencsés esetben félúton vagyunk. Ez is valamilyen szabálykövetés. Egy osztráknak eszébe sem jut, hogy a teraszt beüvegezze csak azért, hogy neki három négyzetméterrel több legyen. Nálunk már ez is szempont. Nagyváradon pedig az a fura, ha valaki nem üvegezi be. Itthon az egésznek félbalkáni jellege van. Sajnos néha rosszabbak vagyunk a Balkánnál, amikor a közterületeinken szabadul el a rendetlenség. A Déli pályaudvar az egyik legnagyobb szomorúságom, mert huszonöt éve még rendes hely volt, azóta teljesen lezüllött.

– *Amikor bejelentették a felújítását, annyi történt, hogy a fehér burkolati lapokat leverdesték, aztán úgy hagyták.*

– És ráhúztak egy nagy ponyvát, ami idővel lekerült, de nagy előrelépés nem történt. Az, hogy nem törődünk a környezetünkkel, egészen átkozott dolog. Közben pedig a budai Várat átépítik, és ott nem sajnálnak semmi pénzt. A társadalmak kiegyensúlyozottságában keresendő az a magatartás, ami az épített környezetet is meghatározza. Nem akarom azt mondani, hogy Nyugaton minden jobb, nem akarom azt mondani, hogy régen minden jobb volt, de a 70-es, 80-as években a Déli környéke abszolút rendezett volt. Fotótéma volt az állomás, a Vérmező a szobrászati alkotásokkal, a Vasarely-kompozíció a Déli pályaudvaron. Valahogy erre a közjóságra – a közterületekre és a középületekre – több figyelem, több pénz és karbantartás összpontosult.

– *De ez nem csak pénzkérdés.*
 – Elsősorban szemléletkérdés. Alapvetően a tiszta meg a piszkos villamossal van ez összefüggésben. A közösségi közlekedés azért mérce, mert a kiegyensúlyozottabb társadalmakban nyakkendős emberek is utaznak a metróban. Ha a közösségi közlekedést a jobban szituált polgárok is használják, az jó, mert akkor kevesebb autót használunk, és magának a szolgáltatásnak is magasabb lesz a színvonala. És az aluljáróban lévő bolt, adott esetben nem csak alacsony árfekvésű dolgokat tud kínálni, az elegánsabb kávézó is megél. Ezt látjuk Nyugat-Európában. Szomorú, hogy mi voltunk „a” szocialista országok, most meg Oslóban, Amszterdamban, Koppenhágában, különösen az északi országokban olyan közösségi gondolkodás folyik, amiről itt álmodni se lehet. Sokszor szavunk sincsen rá. Bécsben a főpályaudvar kiépítésével összekötötték a keleti és nyugati vasútvonalakat, lett egy teljesen új terület, amit újraparcelláltak, és a felhagyott vasúti vágányok helyén új városrész jött létre. Ez a Helmut Zilk Park. Míg Budapesten a legelegánsabb lakóparkok pecsétnyomóval készülnek – így a házak tök egyformák, mert akkor kevesebb pénzt kell költeni a tervezőre –, addig ebben a bécsi parkban minden ház más. Egyforma városképet alkotnak, de ez piros, az nagy ablakos, amannak üzlet van a földszintjén. Hogy lehet ez? Úgy, hogy a megközelítés teljesen más. Nálunk ha van egy terület, azt a fejlesztő beépíti, és kész. Bécsben viszont gazdag a lakásszövetkezetek rendszere, a házak építetői eltérőek. Mind más építésszel dolgozik, akik kicsit másra csinálják a házakat, és ettől lesz a város város. Olyan, mint az Attila

út. Ott sem egyformák a házak, pedig nagyjából egyszerre épültek. Ahogy az emberek egyéniségek, úgy a házak is más karakterűek, más és más elképzelés van mögöttük.

– *Nálunk eleve az a kiindulópont, hogy az egy négyzetméterre jutó költség a lehető legalacsonyabb legyen. Úgyhogy azért a megfelelő színvonal a lakáson belül meglegyen, már ha megvan, és ezért lesznek baromi nagy blokkok.*

– Ez mindenhol így van. Így volt a 19. század végén is.

– *Amire jöttek az udvarméret minimumát meghatározó szabályok.*

– Persze, nálunk is vannak nehéz példák a dicsőséges 19. századból. De a bécsi példa azt mutatja, hogy az építés társadalmi tevékenységébe beépült a kreativitás. A korszerű városfejlesztésre Koppenhágában az Ørestad városrész a másik tankönyvi példa. Koppenhága mellett a félszigeten, a repülőtér irányában, a metróvonal mentén kialakult egy új urbanisztikai főtengely. És ezt úgy oldották meg, hogy bizonyos pontokra különleges házakat építettek. Ezek érdekesek, meglepőek, láthatóan sokkal drágábbak.

– *És az minden helyen megnöveli a környék értékét?*

– Identitást adnak. A különleges épületek mellett egyszerű lakóházak épülnek. Azonban a földszinti lakóknak van egy kis kertjük, és ribizlibokor a sövény. Mi ezt nem is értjük. A földszinten lakás? Rács helyett málna és ribizli? Ezt ki ültette, a lakók maguk? De mindenképp van, akkor nyilván nem ők. Lehet ilyet is. Olyan gesztusok valósulnak meg, amelyek-

ről nekünk fogalmunk sincs. Mi nem szoktunk arról beszélgetni a társasházi közgyűlésen, hogy a ribizlit mikor kell visszanyesni... A harmadik példám a rotterdami családsegítőké. Először elmentünk egy sarokház földszintjén egy szurinámi szövetkezeti étterembe.

– *Mi az, hogy szövetkezeti étterem?*

– A helyi közösség fenntart egy éttermet. Hét közben a saját közösségüket látják el. Bejelentkezünk egy csapattal, ránk is főztek szerény díjazásért cserébe. De olyan finom szurinámi ételeket ettünk, amelyeket rendes étteremben nem kaptunk volna meg. Háziasszonyok főztjét ettük, akik az éttermet vitték. És nem volt gagyi, egész profi módon találták ki. Ugyanezt látom Bécsben az Aspern Seesadtban is. Úgy emlékszem, ott közel-keleti csapat volt. Nálunk meg vannak drága, nagyszerű éttermek, de nincsenek meg a mindennapi, jó minőségű helyek.

– *Ez messzire vezet, mert itthon a vendéglátóipari szektort olyan szinten agyonszabályozzák, hogy attól nagyon nehéz dolgozni.*

– Kik szabályozzák egymást? Egy közösség hogyan gondolkodik saját magáról? Ameddig ez úgy megy, hogy agyonszabályozunk, hogy ne lehessen éttermet nyitni, addig nem vagyunk közösség. De térjünk vissza a rotterdami családsegítőkre. Abban a városrészben a házakat alapvetően gázzal fűtik, de a város szeretné kiterjeszteni a távfűtést. El kell tehát menni, meg kell beszélni a lakókkal, hogy ez mivel jár, időt szánnak rá és pénzt. Igen ám, de kik a lakók? Bevándorlók. Nem messze a szurinámi konyhától volt egy másik közösségi

központ, ahol megismertünk két arab asszonyt. Ők járók végig a lakásokat. Általában a háziasszony fogadja őket. És ha már ott vannak, megkérdezik, hogy a gyerek miért nincs iskolában. És ha kiderül, hogy azért, mert nincsen tiszta ruhája, akkor világos, hogy valamilyen szociális támogatásra van szükség. Vagy elmenőben látják, hogy az előszobában ott vannak a csekkek, nincsenek befizetve, erről is beszélgetnek. Mert ez is a munka része. Ezek a nők tíz nyelven beszélnek: hollandul, angolul, németül, franciául, arabul, törökül és még ami kell.

– *Gyakorlatilag szociális munka, amit végeznek.*

– Szociális munka, meg nem is. Nem tudom, mire szerződnek egy ilyen emberrel, mert nincs meg a szó-készlet hozzá.

– *Nálunk a távfűtés népszerűsítése annyi volt, hogy ezelőtt tizenöt évvel Szőke András ajánlgatta a tévében.*

– Nagyjából igen. Egyébként van a távfűtésnél fejlődés, mert egyes nagy intézmények rá tudtak kapcsolódni. A távfűtéssel nálunk az volt a baj, hogy mindenki le akart róla válni, és ha egy rendszerről sokan leválnak, akkor aki marad, fajlagosan egyre drágábban jut hozzá a szolgáltatáshoz. Ma már a távfűtő hálózatok gazdaságosabbak. Nagy áttörés volt, amikor az Allee Üzletközpont a Fehérvári úton rákapcsolódott a távhőhálózatra.

– *És mi a helyzet a távhűtéssel? Bécsben már működik. Budapesten ez mikor tudna működni?*

– Hát ha kiépítenék. Egy korszerű távfűtési rendszer ma már úgy működik, hogy nem 90 fokos vizet viszünk a házakba, hanem sokkal alacsonyabb

hőfokút, így kisebb lesz a hőveszteség. A házakban egy kis hőszivattyúval lehet csatlakozni a fűtéshez, illetve a hűtéshez is. De ezt csak akkor lehet megcsinálni, ha gondolkodunk rajta, és változik a hozzáállás. Budapesten ilyen ötlet fel sem merül, mert alapvetően individuálisak vagyunk. Ezeket a példákat a lakásszövetkezeti háztól a szövetkezeti konyhán keresztül azért mondtam el, mert számomra egyre meglepőbb, hogy a közösségi rendszerek mennyire hiányoznak nálunk. Hihetetlen, hogy a magyar múlt harminc évvel a rendszerváltás után oda vezetett, hogy végletekig individuálisak lettünk. Saját magunknak megcsináljuk a működőképes rendszereket, de arról lemondunk, ami közösségi gondoskodást igényel, de nagyobb struktúrában lehetne használni, működtetni. És ez nem jó. Tudom persze, hogy máshol sem kolbászból van a kerítés. Hanem málnabokorból...

– A budapesti közösségi kertek mennyire lennének képesek arra, hogy ezt a fajta közösségi mentalitást egy kicsit erősítsék?

– A közösségi kertek hihetetlenül sikeresek Budapesten. A közösségi kert nem a paradicsom mennyiségéről szól, hanem az együttlétről és a közösségről. Egyszer-kétszer voltam olyan esteken, ahol mezőgazdasági tudást adtak át egymásnak mondjuk a paradicsomtermelésről, de aztán gitároztak és persze néhány üveg bor is elfogyott. Bécsben nagyjából húsz éve az volt a kérdés, hogy mi legyen a városrehabilitációval. Bécs az EU egyik leggazdagabb fővárosa, és nem akartak neki EU-s pénzt adni. Kitálaták, hogy a városrehabilitációt nem a házak hőszigetelésével és a nyílászárócserével azonosítják, hanem a

közösségépítéssel. A Gürtel Program arról szól, hogy hogy lehet az ottani közösséget megfogni. A Gürtel nem egy elegáns lakókörnyezet. Gazdaságfejlesztési programokat készítettek, közösségi tevékenységeket finanszíroztak. Az volt a cél, hogy az emberek többek legyenek, mint individuumok. A horvát bevándorló asszonyoknak nem volt munkájuk. Kis lekvárfőző üzemeket hoztak létre, mert Horvátországban a gyümölcslekvár főzése közösségi élmény. A társadalmi kohézió alapelemei azok, amelyeket fejleszteni lehet.

– Budapest sosem volt ilyen nagy közösség? A rendszerváltás után alakult ki a szélsőséges individualizmus, ami ma ennyire szembeötlő, vagy ilyenek voltunk száz meg százötven éve is?

– A helyváltoztatás az atomizálás egyik legkomolyabb oka. Az a mobilitás, ami megvalósul a vidékről felköltözéssel, az országelhagyással, a városon belüli presztízs okú helyváltoztatással, elvágja a korábbi gyökereket, és atomizálja az embereket. Tudjuk, hogy falun milyen nagyszerű közösségek voltak, de azért az alvág és a felvág között ott is volt némi rivalizálás. Mindig is volt szociális differenciálódás. Elköltöztek a városba, mondjuk a 19. század végén egy rangos bérházba, és 1960-ban rácsodálkozunk, hogy milyen kohézió van abban a házban. Volt idő annak kialakulnia. Én laktam panelházban. Nem igaz, hogy a panel teljesen atomizált, de az, hogy föl kell építeni ezeket a közösségeket, tudást igényel.

– És most híján vagyunk ennek a tudásnak?

– Ezt föl kell vállalnia valakinek. Csinálni kell, úgy lehet kifejleszteni a

tudást. A Kortárs Építészeti Központ tucatnyi kertet működtet, Kertész Móni rakta össze ezeket a csapatokat. Nem lett veszekedés, nem lopták el egymás gyümölcsét és ásóját. De volt szabálykönyv, Franciaországból hozták, lefordították, magyartolták a szokásokat. Az egyházakról is lehet beszélni közösségépítőként: a lakótelepeken már a rendszerváltás előtt megjelentek az egyházak, adott esetben egy plébános vagy egy lelkész nagyon komoly közösségeket épített.

– *Ha végignézzünk a városon, akkor egy csomó olyan projekt van, amire azt mondhatjuk, tájsebe a városnak. Ilyen az egész Kossuth tér, a Vár, a gellérthegyi kereszt is. Ugyanakkor, ha megnézzük a város történetét, akkor mondjuk egykor az Anker-házat is gyűlölték. Ezek tényleg tájsebek, vagy mindig is ez volt a város fejlődésének a története, hogy vannak felháborító projektek, amelyek aztán belesimulnak a város képébe?*

– Az utóbbival értek egyet, csak ezt is differenciáltabban kell megközelíteni. Tamás Gáspár Miklósnak volt egy cikke, ami miatt egykor nagyon mérges lettem, mert azt írta, hogy Budapest egy csúnya város. Mert eldobta azt a természetes polgári közeget, ami Kolozsváron, Pozsonyban vagy kisebb-nagyobb városokban megmaradt. Helyette behozta a Parlamentet, a kacagtató Halászbástyát, a fölfuvalkodott szállodasorokat. *(Honügyért lelkesülők! Magyar Narancs, 2014. április 8.)* Igen, van egyfajta fölfuvalkodottságérzésünk, amikor Alpár Ignác Anker-házat megnézzük. A hagyomány szerint, amikor elkészült az épület, a felesége meglátta, és azt mondta: „Náci, nem szégyelli magát?” Mert rondának

számított. Pöffeszkedő építészetről van szó, a Nemzeti Bank ugyanilyen. Elkészítésük idején tájsebnek is hívhatták volna, ha használták volna ezt a szót. Közben azért szerencsére remekművek is létrejöttek, a Korb és Giergl páros megtervezte a Zeneakadémiát, ott voltak a Vágó fivérek, Lajta Béla. Az I. világháború kitörésekor Budapest teljes mértékben együtt lélegzett Béccsel. De lett Halászbástya, lett Mátyás-templom, lett Parlament. A Parlament is pöffeszkedő épület, még ha szeretjük is. 1904-ben készült egy olyan országnak, amelyik a mainál háromszor nagyobb volt, és két kamarával működött. 1918 óta sokkal kevesebb képviselő van benne, 1945 óta nincs két ház. Azt gondoljuk, hogy ez a ház önazonos képet mutat, miközben egyáltalán nem tükrözi az Országgyűlés mai működését. Sajnos mostanában is épülnek olyan szimbólumok, olyan dolgok a fővárosban, amelyek valójában feleslegesek, csak zavart okoznak.

– *Vagyis ezt az életérzést folytatjuk most is?*

– Mindenféle építészeti szabályzatnak, városrendezési tervnek az a törekvése, hogy az épületek illeszkedjenek egymáshoz. Az egyszeri polgár azt az utcaképet tartja szépnek, amelyikben szépen sorban jönnek az egyforma házak. Az egyik egy picit lehet magasabb, ha még „illeszkedik”. Aztán a következő még egy picit lehet magasabb, de sokkal magasabb már ne legyen. Erre azt mondja az egyszerű polgár, hogy ez szép – pedig ezt butának is nevezhetnénk. De mi van akkor, ha nem picit térnek el a házak? Ha az egyik átépül, a másik nem, amaz a kettő meg összenő? A déli Váci utcát szoktam példának

hozni: az utca egyik oldala az Angolkisasszonyoktól kezdve teljesen szabályos. A másik oldalon ugyanakkor korra, stílusra, méretre tekintve mindenféle bérház, bérpalota van, köztük az Újvárosháza. Én ezt szeretem Budapesten, hogy korban, funkcióban, stílusban, fenntartottságban eltérőek az épületek. Nem kell mindennek egyformának lenni. Na de ha nem kell mindennek egyformának lenni, akkor ragaszkodni fogok ahhoz, hogy a házamat magasabbra építsem, és lila legyen. És ha elég nagyszájú vagyok, még ki is kérem magamnak, hogy miért ne építhetnék lila házat, és miért ne építhetnék pöffeszkedő stílusút. Mindig is voltak, akik különlegesebb házat akartak építeni, mint a szomszéd. Velencében, a Canal Grande mellett az egyik palota hivalkodóbb, mint a másik. Szó nincs arról, hogy az emberi természetnek vagy a város összeépítésének az illeszkedés lenne a fő szabálya. Velencében nagy palotákat építettek, Budapesten Róth Miksa üvegekkel díszítette az épületeket. Az, hogy különlegesek legyünk, egyfajta igény. A Mol-toronyban ugyanez testesül meg, a rákosrendezői tervekben még inkább – de itt a magassággal hivalkodnak az építetők. Pedig ma már lényegesen több eszköz van arra, hogy különlegesek legyünk. Például a madridi Telefónica székháza egyáltalán nem magas. Nagy udvarrendszere van egy négyemeletes épülettel körülvéve, viszont első osztályú tájépítéssel. Ők a tájépítéssel játszották csúcsra, és nem építettek magas házat.

– *A Barbican is hasonló Londonban.*

– A Barbican picit hivalkodó. Az viszont izgalmas, hogy a brutalistának mondható épület a sok nyers beton-

nal úgy maradt magas presztízsű hely, hogy megtartották nagyon jó állapotban a hetvenes évekbeli modern terméket. Ami a Mol-tornyot illeti, cél volt, hogy messziről látszódjék, mert mi regionális központ vagyunk. De ahhoz, hogy regionális központ legyünk, nem elég magas házakat építeni. Ezért nem tudom, hogy Rákosrendezőn minek épülnének magasházak. Ki menne oda? Mindezzel azt akarom mondani, hogy a házaknak nem kell egyformáknak és jól nevelteknek lenniük – megőrülnék, ha a munkatársaim jól fésültek lennének, egyéniségekre van szükség. Ezért tetszik nagyon a ribizlisor is. Valahogy meg kell találni, hogy a városlakók ne éljenek falanszterben, meg kell találni, hogy milyen környezetben tud az ember felszabadultan, egyéni szereplőként, egyéniségként élni. Van, aki a városban lakik, van, aki a kertvárosban. Mindenki találjon olyan lakóköznyezetet, ahol szívesen él, vagy meg tudja fizetni. (Persze eközben azt is tudomásul kell venni, hogy a családi házas övezet létrehozása, fenntartása sokkal drágább, mert elterül a szolgáltatási igény. A kertvárosi utcában ugyanúgy kell köztisztaság, szemétyűjtés, közvilágítás, közrendőr, tömegközlekedés – csak ezt költségesebb biztosítani.)

– *Egy klasszikus társasház esetében, ahol több százmillió vagy akár milliárdos tétel a teljes felújítás, az ott lakók nem érzik, hogy ez sokkal olcsóbb, mint egy családi ház fenntartása.*

– Nem, és ez nagyon fontos. Ha kevés a pénzem ahhoz, hogy megfizessem a lakhatás igazi költségét – és a lakhatás igazi költségében benne van, hogy valaki a nagymamától örökölt belvárosi lakásban ki tudjon

festetni, a parkettát fel tudja csiszoltatni –, akkor nagy a baj. Mert hiszen akkor a társadalom olyan alapvető fogyasztást nem tud megfizetni, mint a lakás és annak fenntartása. Az árak ma nyugat-európaiak, de a társadalom nem tud annyit termelni, hogy az átlagember a lakását fel tudja újítani, és nincs arra pénz, hogy a felvágott húsból legyen, és a vonatok tiszták legyenek. Ha ráállunk arra, hogy mindenből a silányt vagy az alsó polcos kategóriát kapjuk meg, akkor a lakóházaink is lelakottak maradnak. Szerencsére Budapesten vannak nagyon szépen fenntartott házak is, tehát a kép mozaikos, de őszintén szólva nem tudom, hogy a következő években honnan lesz arra pénz, hogy a városi lakóházak nagyobb, átfogóbb lendülettel tudjanak megújulni.

– *Arról, hogy mi történik a Várban, nyilván azt lehet mondani, hogy a műemlékeket hagyjuk meg olyannak, amilyenek. Ugyanakkor ezek a műemlékek nem biztos, hogy a funkciójuknak megfelelnek. Bár akkor nem kell odavinni azt a funkciót, az is igaz.*

– Ez nem speciálisan magyar probléma. Prágában, Bécsben, Párizsban a történeti épületállománnyal ugyanez a probléma, másképp akarunk élni, mint régen. De hát valahol az a művészet, hogy ennek módját mindig ki lehet találni és fejleszteni. Senki se mondja, hogy a műemlékekben ne legyen internet, és senki se mondja, hogy nem lehet összenyitni két lakást. A műemlékek változó életformája általában elfogadott. Az óráimon ki szoktam vetíteni egy képet: 1947-ben a Közmunkatanács a Kálvin tér környékére sávost beépítést rajzolt, ahol ott állt a Kálvin téri templom meg a Nemzeti Múzeum, de az egész úgy

nézett ki, mint egy lakótelep. Amikor a háború után minden elpusztult, akkor se került sor ilyen radikális átépítésre. A városoknak elképesztően erős a kontinuitásuk.

– *Ezt mennyiben tudja befolyásolni mondjuk a gellérthegyi kereszt?*

– Túl fogja élni a város.

– *De más lesz az identitása?*

– Attól a kerestől nem lesz más, de a butaságot lehet, hogy nem éljük túl. Ami szerintem sokkal fontosabb, hogy nem szabad lefelé induló spirált mutatni. Például én nagyon haragudtam, amikor a mostani miniszter, Lázár János azt mondta, hogy a panel lakótelepeken a legfelső emeleteken meleg van, ezért azokat le kell bontani (Lázár János 2016 áprilisában állt elő azzal az ötlettel, hogy a tízemeletesek felső szintjét vissza kellene bontani, a lakóknak pedig családi házakba kellene költözniük. A terv még 2017-ben is terítéken volt. F. Sz. E.) Budapesten a paneles lakótelepekre évtizedekig szükség lesz. Most beszélünk arról, nem biztos, hogy a tulaj fel tudja csiszoltatni a parkettáját egy Dohány utcai lakásban. Akkor nincs olyan, hogy elbontok 50-60 millió forint értékű lakásokat ezerszámmra. Ki finanszírozza ezt? Miből? Honnan? Hova költöztetjük az ott élőket? Hova rakjuk azt a betont? Ez stupid dolog. Nemrég volt a Budapesti Nívódíj zsűrizése. Szeretjük dicsérni a felújításokat, mert az újrahasznosítás a legokosabb dolog, amit tehetünk. A meglévő szerkezetek elbontása, az új beton, az új vas, hatalmas ökológiai lábnyom, energiapazarlás, anyagpazarlás, károkozás. Nem lehet a lakótelepeket lebontani. Akkor viszont nem mondok olyan szavakat, hogy „panelproli”, ha-

nem örülök neki, ha a panelházakat szeretik az emberek. Meg kell nézni egyes lakótelepeket, rendben vannak, tízezrek lakóhelyét biztosítják. Kőbánya-Újhegynek van egy sétánya, rendbe téve, jókedvű arculattal. A lakókörnyezetek színvonala, karakteres megjelenése sokkal fontosabb identitásbeli kérdés, mint a kereszt. A kereszt miatt senki sem fogja elhagyni Budapestet, de ha becsméljük, lenézzük azt, aki lakótelepen lakik, ha nem kötődik a lakóhelyéhez, hogyha utálja – akkor igen.

– *És visszatértünk a közösségekhez.*

– Visszatértünk a kis lakótelepi történetekhez. A József Attila-lakótelep a hatvanas években épült, alapvetően négyemeletesek az épületek, de még nem panelházak. Platánfákat ültettek közéjük, amelyek már olyan magasak, mint a házak. Szigetszerű, identitással rendelkező közösség él itt, vannak saját rendezvényeik. És ott van a kiserdő túloldalán a Wekerle. Évek óta ismert, hogy volt a kettő között átjárás, furcsa keveredés. Gazdagrét is jó, mert szintén szigetszerű. Ott is tudják, hogy kik gazdagrétiak, ugyanabba az iskolába járnak a gyerekeik, az óvodában ismerik egymást a szülők, a boltban összefutnak.

– *Jó most budapestinek lenni? Vagy mikor volt a legjobb? Esetleg mindig jó?*

– Persze hogy nem jó budapestinek lenni, ha tombol a politikai hülyeség, és ha elmaradnak a fejlesztések,

ezért leromlik a város. Ha belegondolok, budapestinek lenni 1973-ban volt nagyon jó! Akkor volt Budapest százéves. Eszméletlen tempóban fejlesztették a várost, a Déli pályaudvartól a kisköfalatti felújításáig, '72-ben a metró is átjött Budára. A fogaskelekút még nem is mondtam. A 70-es években Budapestnek volt kulturális élete, volt egyfajta identitása. Viszont tavalay, amikor 150 éves volt a város, nem tudtunk összeszedni egyetlen valódi beruházást sem. A Városháza Park nem készült el, a Lánchidat újítottuk fel. De ez mégiscsak felújítás volt, nem új beruházás. Én a hetvenes években voltam kamasz, és valami olyasmire emlékszem, hogy rendszeresen megújultak a dolgok. A villamosokat cserélték, hoztak új buszokat, megépült a Vörösmarty téren az ORI-székház, aztán később a Vigadó. Nagyon szerettem '96-ban is budapestiek lenni. A rendszerváltás után pokoli szerencsém volt, hogy jó dinamikával tudtam a szakmámat művelni. A Műemléki Felügyelőségen voltam a 80-as években, '91-től dolgoztam magáncégnél, aztán megalapítottam a saját céget Varga István barátommal. Tudtunk dolgozni Budapestnek, tudtunk műemléki munkákat vállalni, városi tereket tervezni. Azért nehéz megmondani, mikor is volt a legjobb Budapesten lakni, mert a város nem egy házhalmaz, nem csupán társadalom, nem gazdaság, hanem ez a három együtt. De Budapest alapvetően fejlődőképes város, nem szabad elrontani.